
СТАТТІ

УДК 78.27; 78.9.

Ольга Шуміліна

ЛЬВІВСЬКИЙ ПАРТЕСНИЙ РУКОПИС І ТАЄМНИЦІ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ДИЛЕЦЬКОГО

У статті порушується низка питань, пов'язаних з дослідженням партесного етапу розвитку давньої української музики. У центрі уваги – постать Миколи Дилецького, творча спадщина якого останнім часом поповнилася значною кількістю раніше невідомих творів. Подається опис партесного рукопису з колекції Національного музею у Львові імені Андрія Шептицького, в якому виявлено партії 15 новознайдених чотириголосих концертів цього автора. Новознайдені матеріали вказують на те, що творча манера Дилецького зазнала певних змін, і це дозволяє зробити припущення про появу частини концертів у пізніший час.

Ключові слова: львівський партесний рукопис, Микола Дилецький, партесний концерт, хорова партія, інципіт.

Микола Дилецький є одним з найвідоміших композиторів партесної доби. З ім'ям цього митця пов'язаний яскравий спалах вітчизняної музичної культури останньої третини XVII ст., його твори вражають зрілістю і досконалістю. Донедавна було відомо, що Дилецький є автором музично-теоретичного трактату «Грамматика музикальна», Воскресенського канону, трьох служб (Київська, Препорціальна, чотириголоса) і двох концертів («Вошел еси во церков» для подвійного хору, «Иже образу твоєму» для чотириголосого хору). І трактат, і збірка творів Дилецького були опубліковані в 70–80-ті роки минулого століття¹ і стали матеріалом для ґрунтовних досліджень, а також були введені у навчальний процес і виконавську практику.

Протягом останнього часу у вивченні творчої спадщини Дилецького відбулися нові суттєві зрушення.

По-перше, було встановлено, що Дилецький є автором восьмиголосого концерту «Приидите, людие» і цей концерт увійшов у збірку «Партесні концерти з київської колекції», видану 2006 року².

¹ Дилецький Микола. *Грамматика музикальна [1723 року]*: Фотокопія рукопису і транскрипція / підготувала видання О. Цалай-Якименко. – Київ : Музична Україна, 1970. – 109 с.; Дилецький Николай. *Идея грамматики мусикийской* / Публикация, перевод, исследование и комментарии В. Протопопов [=Памятники русского музыкального искусства], вып. 7]. – Москва : Музыка, 1979. – 639 с.; Дилецький Микола *Хорові твори* / упоряд., редакція, вступна стаття Ніна Герасимова-Персидська. – Київ : Музична Україна, 1981. – 251 с.

² *Партесні концерти XVII–XVIII ст. з київської колекції* / упоряд. Ніна Герасимова-Персидська, спеціальна редакція Євгенія Ігнатенко. – Київ : Музична Україна, 2006. – С. 19–56.

По-друге, в рукописних пам'ятках одного з петербурзьких архівів були виявлені великі циклічні твори Дилецького для подвійного хору – Вечірня, Реквіальна та Московська служби³.

По-третє, в бібліотеках Новосибірська (ГПНТБ СО РАН, зібрання М. Тихомірова) і Москви (РГБ, фонд Т. Большакова) були віднайдені два рукописи з авторизованими партіями 36 чотириголосих концертів Дилецького. Перелік новознайдених творів, а також рукописних пам'яток, що містять анонімні списки цих концертів, подаються у статті Наталії Плотнікової, що інформує нас про це надзвичайно важливе відкриття⁴.

Кількість новознайдених творів Дилецького вражає за обсягом, а інтенсивність їхнього відкриття викликає сподівання на плідне продовження. Надзвичайно важливою та потрібною є праця з виявлення усіх анонімних списків новознайдених концертів. Це потребує пошуку і вивчення маловідомих рукописів, що залишилися від чотириголосих комплектів. Таких рукописів збереглося небагато й один з них знаходиться у Львові. Це партесна пам'ятка з Національного музею імені А. Шептицького (НМЛ, Ркк 1209) – єдиний партесний рукопис, який зараз знаходиться у цьому архіві, а фактично у Львові (за винятком окремих уривків), хоча в минулі часи тут зберігалися величезні зібрання багатоголосих творів (про це ми дізнаємося з Реєстру нотних зошитів Львівського братства 1697 року, в якому, між іншим, зазначені твори Дилецького).

Львівський партесний рукопис – а саме так будемо називати пам'ятку з Національного музею імені А. Шептицького – донедавна був відомий тим, що містив авторизовану альтову партію чотириголосої служби Дилецького, опублікованої у збірці хорових творів митця⁵. Під час вивчення змісту цієї пам'ятки було встановлено, що поміж творами, зафіксованими без зазначення авторства, таємно «приховуються» партії новознайдених концертів Дилецького. Атрибуція партій була зроблена за інципітами хорових партитур, люб'язно наданих доктором мистецтвознавства, доцентом кафедри теорії музики Московської консерваторії імені П. І. Чайковського Наталією Плотніковою. Перш ніж зазначити, які саме концерти Дилецького знаходяться у львівському рукописі, подамо короткі відомості про це рукописне джерело.

Отже, львівський партесний рукопис є голосовою книгою, що входила до складу чотириголосого комплексу партесних творів. На чотириголосий склад вказують три кіноварні записи:

- 1) «Служба Божія на четыре голоса, альт а» (арк. 1);
- 2) «Служба Божія вторая на четыре голоса, дышкантъ» (арк. 7 зв.);
- 3) «Служба Божія третія на четыре голоса твореніє Ніколая Дылецкого, альт а» (арк. 19 зв., див. рис. 1).

³ Герасимова И. В. *Николай Дилецкий: творческий путь композитора XVII века* : Автореф. дисс. ... канд. искусствовед. : 17.00.02 / Ирина Валерьевна Герасимова. – Москва : РАМ им. Гнесиных, 2010. – 19 с.

⁴ Плотникова Наталия. Творчество Николая Дилецкого: новые открытия / Н. Плотникова // *Музыкальная академия*. – 2013. – № 2. – С. 77–82.

⁵ Дилецький Микола. *Хорові твори*. – С. 123–156.

Рис. 1. Фрагмент львівського партесного рукопису (арк. 19 зв.-20)

У пам'ятці зафіксовано близько 120 партесних творів – служб, блаженних, задостойників, причасних, ірмосів та концертів. Кожен твір представлений однією хоровою партією, серед яких є всі можливі: дискант, альт, тенор, бас. Такий спосіб фіксації є типовим для збірників, призначених для ансамблевого складу виконавців. Хорова партія визначається за ключем, у деяких творах вона зазначена на початку нотного запису. Серед інших є примітки «Альт крыжак 1» (арк. 131)⁶, «Сей концерт пой баса крыжаком» (арк. 178 зв., див. рис. 2)⁷.

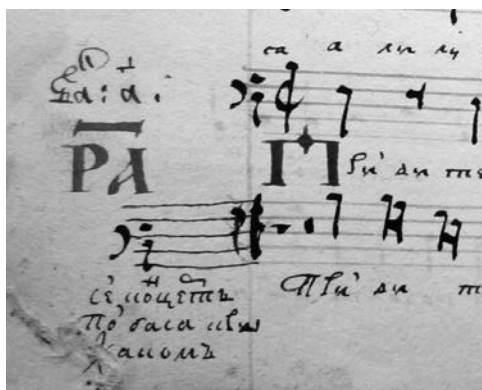

Рис. 2. Фрагмент львівського партесного рукопису (арк. 178 зв.)

За картотекою музею рукопис має назву «Ірмологіон нотний», що не відповідає дійсності, а в самій пам'ятці є вкладка із записом «Партесний збірник поч. XVIII ст., партія першого альта, служба Миколи Дилецького» (запис зроблений О. С. Цалай-Якименко).

⁶ Концерт «Кто Ти, Спасе, ризу раздра» (№ 73).

⁷ Концерт «Прийдите, празднолюбных соборы» (№ 101).

Рукопис має 238 аркушів формату 8°. Папір зберігся у задовільному стані завдяки гарній оправі – картонним дошкам, обтягнутим шкірою з елементами орнаментального тиснення (зокрема, на торці витиснене слово «нотное»). Верхня і нижня палітурки оправи скріплювалися двома нині зламаними металевими застібками.

В самому рукописі проставлено наскрізну нумерацію творів, з позначенням порядкових номерів кириличною системою. Усього пронумеровано 131 твір, але партії 12-ти піснеспівів відсутні – для них проставлені номери і залишене вільне місце (це твори №№ 24–25, 27–30, 50, 58, 61–63, 115). Ймовірно, під вказаними порядковими номерами у збірнику знаходилися триголосі твори, партії яких були зафіксовані в інших поголосниках. Нумерація, заголовки та ініціальні літери проставлені кіновар'ю.

Філіграні дослідити не вдалося, оскільки папір розрізано і зшито таким чином, що їхні фрагменти знаходяться в корінці. Тому головні відомості щодо датування рукопису надають три служби, якими відкривається пам'ятка. Перші дві зафіксовані анонімно, проте з'ясовано, що це є служби Василя Титова. Перша Служба призначена для чотириголосого мішаного хору, в рукописі зафіксована партія альта. Друга Служба написана в канонічній техніці, виконавський склад – два дисканта і два баса, в рукописі знаходиться партія першого дисканта. Обидві служби В. Титова нещодавно опубліковані в Москві Н. Ю. Плотніковою⁸.

Автором третьої служби є Микола Дилецький. Порівняльний аналіз зафіксованої в рукописі партії альта та друкованого варіанта цього твору показав, що рукописна версія включає кілька додаткових співів – «Кресту твоєму», «Отца и Сына», «Достойно есть» (у двох варіантах), «Да исполнятся уста наша», «Многoletны соблюди, Господи» (партії альта і дисканта)⁹. Текст останнього піснеспіву, де згадуються цар Петро (єдиноосібний цар з 1689 р.), царевич Алексій (народився 1690 р.) і патріарх Адріан (1690–1700), дає підстави для датування цього списку служби Дилецького останнім десятиліттям XVII століття, а всієї пам'ятки, враховуючи роки життя автора двох перших служб В. Титова, кінцем XVII – початком XVIII століття.

Під час вивчення змісту рукопису було виявлено деякі додаткові подробиці щодо його початку. Так, альтова партія першої Служби, якою відкривається вся збірка, починається на арк. 1 і продовжується на арк. 2, тоді як на арк. 1 зв. знаходиться закінчення дискантової партії іншого твору, записаного у скрипковому ключі, текст якого не пов'язаний зі співами літургійного циклу (див. рис. 3). Отже, аркуш з початком першої Служби розміщено у зворотному порядку і раніше перед цією Службою знаходився інший твір (або кілька творів). Це підтверджується старою нумерацією, яка починається з арк. 8 (нинішній арк. 1 зв.) і закінчується на арк. 16 (нинішній арк. 9).

⁸ Плотникова Н. Ю. *Русское партесное многоголосие конца XVII – первой половины XVIII века. Службы Божию Василия Титова: Исследование и публикация* / Н. Ю. Плотникова. – Москва: Изд-во ПСТГУ, 2012. – С. 130–173.

⁹ Про наявність у цьому списку Служби додаткових піснеспівів йдеться у статті І. Герасимової «К вопросу о составе четырехголосной Службы Божией Николая Дилецкого» [1, с. 196].

Рис. 3. Фрагмент львівського партесного рукопису (арк. 1 зв.-2)

Переходячи до опису змісту пам'ятки, зазначимо, що після трьох служб (без нумерації), воскресних блаженних (№№ 1–8), циклу задостойників (№ 9–23), седмичних причасників (для них проставлені №№ 24–30 і залишені вільні аркуші, але вписана партія тільки одного піснеспіву – № 26 «Во память вѣчную будет праведник») і Різдвяної катавасії, а точніше – ірмосів Різдвяного канону (№№ 31–39) починається велика група концертів (№№ 40–131), присвячених різним церковним подіям і призначених до виконання у певні дні церковного календаря. Така структура є типовою для партесних збірників, які склалися з десятків, а в деяких випадках – сотень анонімних багатоголосих піснеспівів.

Надаємо перелік усіх творів львівської пам'ятки, із зазначенням наскрізної нумерації в круглих дужках:

1. Служба Божія на четьре голоса (б/н, арк. 1, 2–7 зв.)
2. Служба Божія вторая на четьре голоса (б/н, арк. 7 зв.–19 зв.)
3. Служба Божія третія на четьре голоса твореніє Ніколая Дылецкого (б/н, арк. 19 зв.–31 зв.)
4. Блаженны воскресны на осмъ гласовъ. Снѣдїє изведе из рая враг Адама (№ 1)
5. Глас ти приносим разбойничий (№ 2)
6. Отвергшаго Христе заповед твоя праотца Адама из рая (№ 3)
7. Древом Адам рая бист изселен (№ 4)
8. Разбойник на кресте богата быти (№ 5)
9. Помяни мя Боже (№ 6)
10. Красен бѣ и добр в снѣд иже мене умертвивый (№ 7)
11. Помяни мя Христе спасе мира (№ 8)
12. Задостойники на господские праздники и богородичны. Рождеству Богородицы. Величай душе моя преславное Рождество (№ 9)
13. Воздвижению честного креста. Таин еси Богородице (№ 10)

14. Вход во храм Пресвятой Богородицы. Величай душе моя приведенную во церков (№ 11)
15. В Рождество Христово. Величай душе моя иже во вертепе (№ 12)
16. Богоявлению. Величай душе моя крещагося Господа (№ 13)
17. Стрѣтению Господню. Богородице Дѣво упование (№ 14)
18. Благовещению Богородицѣ. Благовѣствуй земле радость велию (№ 15)
19. В неделю ВАИИ. Величай душе моя иже на жребяты сыद्याщаго Господа (№ 16)
20. Вознесению Господню. Ангели восхождение владыки зрящее ужасахуся (№ 17)
21. В неделя Пятидесятницы. Величай душе моя трипостаснаго (№ 18)
22. Преображению Господню. Величай душе моя иже на фаворста горѣ (№ 19)
23. Успению Богородицы. Ангели успение пречистыя зрящее удивишася (№ 20)
24. Во святую неделю Пасхи. Ангел вопияше влагодатнѣй (№ 21)
25. Свѣтися новый Иерусалиме (№ 22)
26. О тебѣ радуется обрадованная (№ 23)
27. Немае. Причастны седмичные. Причастен в неделю (№ 24)
28. Немае (№ 25)
29. Во память вѣчную будет праведник (№ 26)
30. Немае (№ 27)
31. Немае (№ 28)
32. Немае (№ 29)
33. Немае (№ 30)
34. Катавасия в Рождество Христово. Христос раждается славите (№ 31)
35. Прежде вѣк от отца рожденному нетленно сыну (№ 32)
36. Жезл ис корене Иессеова и цвет от него Христе (№ 33)
37. Бог сый мира отец щедрот (№ 34)
38. [Из утробы Иону младенца изблева]¹⁰ морски звѣр яко восприят в Дѣву же всельшееся (№ 35)
39. Отроцы благочестия совоспитани (№ 36)
40. Хвалим благословим покланяемся Господеви (№ 37)
41. Величай душе моя таинство странное вижу и преславное (№ 38)
42. Слава отцу и сыну. Августу единоначалствуещу (№ 39)
43. Вес еси желание (№ 40)
44. Согрѣших паче числа пѣска морскаго (№ 41)
45. Слава отцу и сыну. Сходяй спас (№ 42)
46. Слава отцу и сыну. Преобразуя воскресение твое (№ 43)
47. [О како беззаконное сонмище] Царя славы осуди на смерть (№ 44)
48. Небеса убо достойно да веселятся (№ 45)
49. [Богоотец убо Давид] скакаше играя (№ 46)
50. Богоотец убо Давид (№ 47)
51. Смерти празднуем умерщвление (№ 48)
52. Радуйся и веселися граде Сионе (№ 49)
53. Немае (№ 50)

¹⁰ Тут і далі у квадратних дужках надається текст, відсутній у співацькій партії, яка починається паузами.

54. Да радується Давид (№ 51)
55. [Совет превечный] Гавриил предста тебе лобызая (№ 52)
56. [Являешимися яко человек] рече нетлѣнная отроковице (№ 53)
57. Бог и дѣже хоцет побѣждается естества чин (№ 54)
58. [Царице моя Преблагая] надежда моя Богородице (№ 55)
59. [...] Пречистая Владычице, нынѣ да погибнут (№ 56)
60. Отверзу уста моя (№ 57)
61. Немає (№ 58)
62. Всяк земнородный да возыграется (№ 59)
63. [Цвѣте неувядаемый] радуйся єдина прозябшая (№ 60)
64. Немає (№ 61)
65. Немає (№ 62)
66. Немає (№ 63)
67. [Да возгласят трубы] ... многовѣщанный человек нынѣ да восхвалит (№ 64, без початку)
68. [В кимвалех устнами чистыми] мусикийски же сердцем (№ 65)
69. [В шестый месяц послан бысть с небесе Гавриил Архангел] во град галилейский Назарет (№ 66)
70. Имати Господа моего и творца моего (№ 67)
71. Небесным чином радование (№ 68)
72. [Всем предстательствуєши, Благая], прибѣгающим со вѣрою (№ 69)
73. Мати Бога вышняго (№ 70)
74. Госпоже Богородице помилуй мя грѣшнаго (№ 71)
75. Слава отцу и сыну. [Послан бысть с небесе Гавриил Архангел] благовестити дѣвы зачатие (№ 72)
76. Кто ты спасе ризу раздра (№ 73)
77. Возбрани воеводѣ побѣдительная (№ 74)
78. Восприими, рече, Симеоне (№ 75)
79. Слава отцу и сыну. [Ветхий деньми младенствовав плотию], Материю дѣвою в церков приносится (№ 76)
80. Сладчайшая дѣво Маріє сердцем сокрушенным (№ 77)
81. Господь грядет судити (№ 78)
82. Да веселятся небеса и радуется земля (№ 79)
83. Покаяния отверзи ми двери (№ 80)
84. Радуйся, Живоносный Кресте (№ 81)
85. Христе Боже наш вольное распятие (№ 82)
86. Обновляйся новый Иерусалиме (№ 83)
87. От страннаго рожества пречуднаго (№ 84)
88. Сѣде Адам прямо рая и свою наготу рыдая (№ 85)
89. От коликих благ окаянный себе лиших (№ 86)
90. От скорби призвах Господа (№ 87)
91. [Егда поставятся престолы] и отверзутся книги и Бог на суде (№ 88)
92. Обыде нас послѣдняя бездна (№ 89)
93. Приидите православных совокупление (№ 90)
94. Радуйся светозарный и красный (№ 91)

95. Слава отцу и сыну. Святителем удобрение и отцем славу (№ 92)
96. Днес созывает нас страсотерпца всемирное торжество (№ 93)
97. [Апостол], Христу Богу возлюбленне, [ускори избавити люди безответны], приемлет бо тя (№ 94)
98. Праздник радостен возсия концем днес (№ 95)
99. Веселися свѣтло, Захарие (№ 96)
100. Преподобне треблаженне святейший отче пастыре добре (№ 97)
101. Царским вѣнцем вѣнчася твой вѣрх (№ 98)
102. Беззлюбивое и кроткое житие возлюби Христос Бог (№ 99)
103. Все языцы воспещите руками (№ 100)
104. Приидите празднлюбных соборы (№ 101)
105. О Иродову несмысл стай иже обезчестивый Бога (№ 102)
106. Приидите всемирное успение всенепоругныя богородицы (№ 103)
107. Хвалите Господа со небес (№ 104)
108. Увы мнѣ Адам рыданием возопи (№ 105)
109. Языком [изданную] жизни [с книжники] убити священницы предаху (№ 106)
110. Прийди вседѣтелю прийди всепосѣтителю (№ 107)
111. Приидите возрадуется Господеви (№ 108)
112. Воскую мя отрыну (№ 109)
113. Девица возлюбиша тя влещи мя (№ 110)
114. Сгда сошед языки размѣсив, раздѣляше племена Вышний (№ 111)
115. Укрѣпишася врази мои изгонящии мя без правды (№ 112), пс.68
116. Велик Господь и хвалѣн зело (№ 113)
117. Посѣщу жезлом (№ 114)
118. Немае (№ 115)
119. Камением побиваху Стефана (№ 116)
120. Вовержену бывшу Иосифу в ров во пустыни (№ 117)
121. Сгда же видѣ Иосиф гроб матери своей Рахили (№ 118)
122. Днес празднлюбных собори сошедшеся (№ 119)
123. Преподобне и богоблаженне отче наш Варлааме (№ 120)
124. Веселися и радуйся о Господе (№ 121)
125. [Господь просвещение мое...] вегда приближатися на мя (№ 122)
126. [Свѣтолучными сіяніи] Церковь святого духа свѣтоводит (№ 123)
127. [Агнице Твоя, Иисусе] зовет Татяна велим гласом (№ 124)
128. Озлоблен бых и смирихся до зѣла (№ 125)
129. Умью в неповинных руцѣ мои (№ 126)
130. Приидите послѣднее цѣлование дадим, братиее (№ 127)
131. Коє разлучение, о братис, коє рыдание (№ 128)
132. Приснопѣваемый глас божественнаго Давида (№ 129)
133. Плачи душе прежде конца (№ 130)
134. Сгда душа от тѣла разлучается (№ 131)

Усі твори написані на канонічні тексти з богослужбових книг, відомі нам за піснеспівами ірмологіонів і багатоголосими композиціями партесних збірок. Партії більшості творів є складними, мелодично розвинутими (див. рис. 4), що свідчить про безсумнівний вплив концертного стилю.

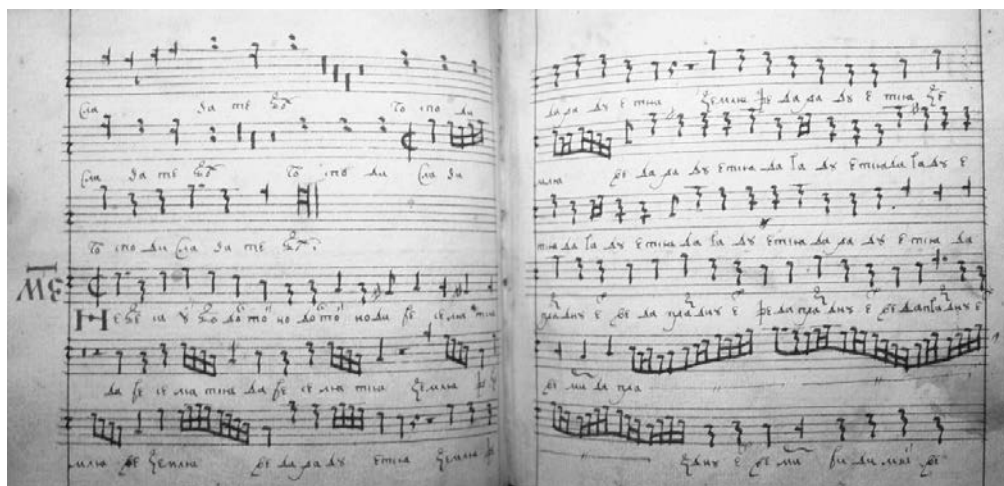

Рис. 3. Партія концерту «Небеса убо достойно» (№ 45, арк. 77 зв.-78)

Серед анонімно зафіксованих творів львівського партесного рукопису виявлено партії 15 новознайдених концертів Дилецького. Вони розосереджені по всій пам'ятці, починаючи від № 47 і закінчуючи передостаннім № 130, записані в різних ключах і призначені для різних хорових голосів (див. таблицю).

	Назва концерту (за абеткою)	№	Партія, ключ	Склад хору ¹¹
1.	Богоотец убо Давид	47	Дискант 1 Сопрановий	Д1, Д2, Б1, Б2
2.	Вси языцы воспещайте руками	100	Бас 1	Д1, Д2, Б1, Б2
3.	Всяк земнородный да возыграется	59	Дискант 1 Сопрановий	Д1, Д2, Б1, Б2
4.	[Господь просвещение мое] внегда приблизится	122	Дискант Сопрановий	Д, А, Т, Б
5.	Да возгласят трубы (немає початку)	64	Дискант 1 Скрипковий	Д1, Д2, Б1, Б2
6.	Да радуется Давид	51	Дискант 1 Скрипковий	Д1, Д2, Б1, Б2
7.	Кое разлучение, о братие	128	Тенор 1	А, Т1, Т2, Б
8.	Кто Ти, Спасе, ризу раздра	73	Альт 1 (крыжак) меццо-сопрановий	А1, А2, Б1, Б2
9.	Отверзу уста моя	57	Дискант 2 Сопрановий	Д1, Д2, Б1, Б2

¹¹ Відомості про хоровий склад концертів М. Дилецького були встановлені Н. Ю. Плотніковою за реєстром новознайденної рукописної пам'ятки і викладені у статті «Творчество Николая Дилецкого: новые открытия», с. 80.

10.	От скорби призвах Господа	87	Бас 1	Т1, Т2, Б1, Б2
11.	Плачи, душе, прежде конца	130	Тенор	А, Т, Б1, Б2
12.	Приидите, послѣднее цѣлование	127	Тенор 1	А, Т1, Т2, Б
13.	Радуйся, Живоносный Кресте	81	Бас 1	Д1, Д2, Б1, Б2
14.	Сладчайшая Дѣво Маріе	77	Альт	Д, А, Т, Б
15.	[Царице моя Преблагая] надежда моя Богородице	55	Дискант 1 сопрановий	Д1, Д2, Т, Б

Концерти Дилецького написані на тексти псалмів, святкових і покаянних молитов.

Серед творів святкової тематики переважають співи до Богородиці («Царице моя Преблагая», «Отверзу уста моя», «Сладчайшая Дѣво Маріе» та ін., усього 6 творів), також є концерти Великодню («Богоотец убо Давид»), Хресту («Радуйся, Живоносный Кресте»), святим («Кто Ти, Спасе, ризу раздра»). До цієї ж групи відносяться два концерти-псалмоспіви, написані на тексти початкових рядків славословних псалмів: «Вси языцы» (пс. 46, 2-3) і «Господь просвещение мое» (пс. 26, 1-4, останній рядок не завершено).

Групу покаянних концертів складають два твори, що відносяться до заупокійної служби («Приидите, послѣднее цѣлование», «Кое разлучение»), піснеспів з покаянного канону до Господа («Плачи, душе, прежде конца») і концерт «От скорби призвах Господа», написаний на текст вибраних рядків покаянно-благального псалма (пс. 117, 5, 18, 6–9, 21).

Аналіз партій свідчить про те, що музичній мові концертів кожної групи властива інтонаційна формульність, опора на типове коло інтонацій «славильної» та «плачевної» семантики, відомих за партесними творами концертного стилю, закріплення за словом певного музичного мотиву, який багаторазово повторюється разом із текстом. Проте аналізувати особливості музичної мови можна за наявності повних партитур, тому це питання поки що залишаємо відкритим.

Партії чотирьох новознайдених концертів Дилецького («Отверзу уста моя», «Всяк земнородный да возыграется», «Приидите, послѣднее цѣлование», «Кое разлучение, о братие») з львівського партесного рукопису поки що не знайдені у жодному іншому рукописному джерелі. Це дає можливість скласти повні хорові партитури вказаних творів на основі автентичного тексту, без застосування методу реконструкції відсутніх партій¹².

Надзвичайно символічно, що один з рукописів, який містить партії новознайдених концертів Дилецького, знаходиться у Львові, на історичній батьківщині партесного співу. Ми сподіваємося з'ясувати відомості щодо авторства інших творів збірки, але для цього потрібно розшукати решту рукописів, які разом із львівською пам'яткою склали повний комплект і в одному з яких має бути

¹² Партії зазначених концертів надруковані у першому числі журналу «Українська музика» за 2014 р., с. 131–137.

реєстр концертом з можливим зазначенням імен авторів. Про те, що рукописів було 4, свідчить старий шифр 407-4, вказаний на внутрішній стороні нижньої кришки оправы, він написаний олівцем і закреслений чорнилами. Оскільки є рукопис із номером 407-4, доцільно припустити існування рукописів під номерами 407-1, 407-2 і 407-3. На жаль, у пам'ятці відсутні сліди провінієнції, які допомогли б встановити її походження (є тільки печатка НМЛ). Проте відомо, що вона була куплена у антиквара Большакова в Москві, в 1910 році.

Династія Большакових займалася антикварним бізнесом з початку XIX століття. Її засновником був Тихон Большаков, продовжувачами – син Сергій та онуки Микола і Дмитро. А. Шептицький контактував з Миколою Большаковим, який успадкував від свого батька московську частину антикварного бізнесу (Дмитру дісталася петербурзька частина).

Большакови мали велику агентурну мережу по всій Російській імперії, яка поставляла раритетні рукописи і стародруки, в тому й музичні. Далі раритети продавалися зацікавленим особам, опинялись у приватних колекціях, поповнювали музейні фонди. Справа була поставлена настільки широко, що видавалися і поширювалися каталоги пропонованої продукції, існувала послуга попередньої розсилки. Усі операції – звідки поступила рукописна пам'ятка і кому була продана – фіксувалися у спеціальні книги, які після ліквідації приватної антикварної торгівлі були передані до московських архівів. В одній з таких книг може бути зазначене, звідки поступила до Большакових львівська пам'ятка, і тоді можна виявити сліди трьох інших голосових книг – звідки вони походять, якими колекціонерами були куплені і куди потрапили після придбання. До речі, саме у фонді рукописів Большакова в РГБ виявлено один з рукописів, у якому зазначене авторство кількох новознайдених концертів Дилецького.

Щодо таємниць творчості Дилецького, то одну з них, пов'язану з партесним рукописом НМЛ, ми вже розкрили. Стосовно інших вкажемо наступне:

1. Дилецький є автором значно більшої кількості чотириголосих концертів, ніж вважалося дотепер.

2. Чотири новознайдених концерти Дилецького раніше були опубліковані як анонімі («Богоотец або Давид»¹³, «Радуйся, Живоносный Кресте»¹⁴, «О, сладкий свете, Михаиле архангеле»¹⁵, «Царице моя преблагая»¹⁶). Партії трьох опублікованих концертів трапляються у львівському партесному рукописі.

3. Стиль деяких новознайдених концертів відрізняється від стилю загально-відомих партесних творів Дилецького. Це зазначають дослідники. Так, у коментарях до концерту «Приидите, людие» Н. О. Герасимова-Персидська зауважила, що

¹³ *Русское хоровое многоголосие второй половины XVII – первой половины XVIII века: Хрестоматия* / ред. Н. В. Заболотная. – Москва : РАМ им. Гнесиных, 1993.

¹⁴ Герасимова-Персидская Н. А. *Русская музыка XVII века: Встреча двух эпох* / Н. А. Герасимова-Персидская. – Москва : Музыка, 1994. – С. 51–61.

¹⁵ Герасимова-Персидская Н. *Музыка. Время. Пространство* / Н. А. Герасимова-Персидская. – Київ : Дух і літера, 2012. – С. 393–407.

¹⁶ *1000 лет русской церковной музыки* / ред. В. Морозан [=Памятники русской духовной музыки]. – Вашингтон : Musica Russica, 1991 (концерт № 34).

цей твір «значно оновлює нашу уяву про образний стрій і тематичний зміст творчості композитора»¹⁷, а стосовно концерту «О, сладкий свете, Михаиле архангеле» зазначила, що за характером музики цей твір може бути віднесений до другої третини XVIII століття¹⁸. Дійсно, у 8-голосому концерті «Приидите, людие» немає могутніх акордових *tutti*, рухливих імітаційних побудов і типових інтонаційно-тематичних формул, добре відомих за Воскресенським каноном чи концертом «Вошел еси во церков», а концерт «О, сладкий свете» за структурою більше подібний до двочастинного мотету з фугою Б. Галуппі чи М. Березовського, ніж до контрастно-складової форми партесного концерту. Усе це не лише свідчить про еволюцію творчості Дилецького, а й дозволяє припустити, що частина концертів була написана у пізніший час. Означена проблема потребує ґрунтовного вивчення, проте вже зараз можна стверджувати, що Дилецький все ж таки дожив до 1723 року, коли була написана петербурзька «Граматика», і що його творча манера зазнала певних змін, що відобразилося у стилі концертів пізнього етапу, сучасних появі «Граматики музикальної».

ДОДАТОК

Інципіти хорових партій новознайдених концертів М. Дилецького зі львівського партесного рукопису (НМЛ, Ркк 1209)

1) **Богоотец убо Давид** (№ 47) – партія першого дисканта, арк. 80–81 зв., анонім

Д.1
 Бо - го - о - тец у - бо Да - - - вид, Бо - го - о - тец

2) **Да радується Давид** (№ 51) – партія першого дисканта, арк. 85–86 зв., анонім

Д.1
 Да ра-ду-єт-ся, да ра-ду-єт-ся, да ра-ду-єт-ся, да ра-ду-єт-ся Да - вид,

3) **Царице моя Преблагая** (№ 55) – партія першого дисканта, арк. 95 зв.–96 зв., анонім

Д.1
 На-деж-да мо-я Бо-го - ро - ди-це, на-деж-да мо-я Бо-го-ро - ди - це

4) **Отверзу уста моя** (№ 57) – партія другого дисканта, арк. 98-99 зв., анонім

Д.2
 От - вер - зу, от - вер - зу ус - та мо - я, от - вер - зу, от - вер - зу

¹⁷ Герасимова-Персидская Н. А. *Русская музыка XVII века.* – С. 50

¹⁸ Герасимова-Персидская Н. *Музыка. Время.* – С. 393.

- 5) **Всяк земнородный да возыграется** (№ 59) – партія першого дисканта, арк. 101–102 зв., анонім

Д.1

Всяк зем-но-род-ный, всяк зем-но-род-ный, всяк зем-но-род-ный да во-зы-гра -

- 6) **Да возгласят трубы** (№ 64) – партія першого дисканта (без початку, немає тт. 1–19), арк. 111–113, анонім (інципіт подається від т. 20)

Д.1

мно-го-вѣ-щан-ный, мно-го-вѣ-щан-ный че-ло-вѣк, че-ло-вѣк ны-нѣ да вос-хва - лит

- 7) **Кто Ти, Спасе, ризу раздра** (№ 73) – партія першого альтя (на початку нотного запису зазначено «альт крыжак I»), арк. 131–133, анонім

А.1

Кто Ти, Спа-се, ри - зу разд - ра кто Ти, Спа-се, ри - зу разд - ра

- 8) **Сладчайшая Дѣво Маріє** (№ 77) – партія альтя, арк. 137–138, анонім

А.

Слад-чай-ша-я Дѣ-во Ма - рі - є серд-цем со - кру-шен-ным и сми-рен-ным

- 9) **Радуйся, Живоносный Кресте** (№ 81) – партія першого баса, арк. 144–146 зв., анонім

Б.1

Ра - дуй-ся, Жи-во-нос-ный Кре-сте, ра - ду-ся, Жи-во-нос-ный Кре-сте

- 10) **От скорби призвах Господа** (№ 87) – партія першого баса, арк. 155–157 зв., анонім

Б.1

От скор - би, от скор - би, от скор-би приз-вах Гос-по-да

- 11) **Вси языцы восплещайте руками** (№ 100) – партія першого баса (на початку нотного запису зазначено «Бас а»), арк. 177 зв.–178 зв., анонім

Б.1

Вси я - зы - цы, вси я-зы-цы вос-пле-щай-те ру-ка - ми, вос-пле-щай-те

- 12) **Господь просвещение мое** (№ 122) – партія дисканта, арк. 223–224, анонім

Д.

Вне - гда при-бли - жа - ти-ся на мя зло-бу - ю-щим

- 13) **Прийдіте, послѣднеє цѣлованіє** (№ 127) – партія першого тенора, арк. 233–234, анонім

T.1
 Прий - ди - те, прий - ди - те, прий - ди - те

- 14) **Коє разлученіє, о братіє** (№ 128) – партія першого тенора, арк. 234–235, анонім

T.1
 Ко - є раз-лу - че - ни - є, ко - є раз-лу-че - ни - є, ко - є раз-лу - че - ни - є

- 15) **Плачи, душе, прежде конца** (№ 130) – партія тенора, арк. 236–237 зв., анонім

T.1
 Пла - чи, ду - ше, пла - чи, ду - ше, пре-жде кон - ца и во-зо-пий

Shumilina Olga. Lviv partesny manuscript and secrecy creativity Nikolay Dyletsky. *The article violated a number of issues related to the study partesny stage of development of ancient Ukrainian music. Spotlight – Nikolay Dyletsky, creative legacy which recently replenished large number of previously unknown works. Describes the partesny manuscript collections of the National Museum in Lviv named Andrey Sheptytsky, which found the parts 15 newfounded four-voices concert by this author. Newfounded materials indicate that creative manner Dyletsky has undergone some changes, and it enables you to make assumptions about the appearance of the concert at a later time.*

Key words: *Lviv partesny manuscript, Nicholay Diletsky, Partesny concert, choir party, insipit.*

Література

1. Герасимова И. К вопросу о составе четырехголосной Службы Божией Николая Дилецкого / И. Герасимова // Старовинна музика: сучасний погляд [=Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського, вип. 88, ч. 1]. – К., 2009. – С. 193–200.
2. Герасимова И. В. Николай Дилецкий: творческий путь композитора XVII века : Автореф. дисс. ... канд. искусствовед. : 17.00.02 / Ирина Валерьевна Герасимова. – М. : РАМ им. Гнесиных, 2010. – 19 с.
3. Герасимова-Персидская Н. Музыка. Время. Пространство / Н. Герасимова-Персидская. – К. : Дух і літера, 2012. – 408 с.
4. Герасимова-Персидская Н. А. Русская музыка XVII века: Встреча двух эпох / Н. А. Герасимова-Персидская. – М. : Музыка, 1994. – 126 с.
5. Плотникова Н. Творчество Николая Дилецкого: новые открытия / Н. Плотникова // Музыкальная академия. – 2013. – № 2. – С. 77–82.
6. Шуміліна О. Новознайдені твори М. Дилецького у Львові / О. Шуміліна // Українська музика. – 2014. – Число 1 (11). – С. 131–137.

